

Умурзаков Баходир Хамидович,
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети профессори;

Махмудов Темур Асомидинович,
мустақил тадқиқотчи
t.mahmudov@mehnat.uz

ПАНДЕМИЯ ДАВРИДА АҲОЛИ БАНДЛИГИГА КЎМАКЛАШИШ

СОДЕЙСТВИЕ ЗАНЯТОСТИ ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ

PROMOTING EMPLOYMENT DURING A PANDEMIC

Аннотация. Мақолада коронавирус пандемиясининг меҳнат бозорига салбий таъсири, мамлакатимиз меҳнат бозорида аҳоли бандлигига кўмаклашиш мақсадида тезкор фаол дастурлар жорий этилиши ва уларнинг самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлар тизими таҳлил қилинади. Шунингдек, ушбу мақолада мамлакатимиздаги меҳнат ресурслари балансининг карантин чекловлари юмшатиш давридаги таҳлили келтирилади.

Калит сўзлар: меҳнат бозори, меҳнат ресурслари, ишга жойлаштириш, жамоат ишлари, субсидия, кооперативлар, иш берувчилар.

Аннотация. В статье анализируется негативное влияние пандемии коронавируса на рынок труда, внедрение активных программ содействия занятости на рынке труда страны и система показателей, отражающих их эффективность. В статье также представлен анализ баланса трудовых ресурсов в стране в период ослабления карантинных ограничений.

Ключевые слова: рынок труда, трудовые ресурсы, занятость, общественные работы, субсидии, кооперативы, работодатели.

Abstract. The article analyzes the negative impact of the coronavirus pandemic on the labor market, the introduction of active programs to promote employment in the labor market of the country and a system of indicators that reflect their effectiveness. This article also provides an analysis of the balance of labor resources in the country during the period of easing of quarantine restrictions.

Keywords: labor market, labor resources, employment, public works, subsidies, cooperatives, employers.

КИРИШ

Бугун мамлакатимиз аҳолиси жадал ислохотларга дахлдорлик ҳисси билан яшамокда. Жамиятдаги ўзгаришларга, қонунчилик ва бошқарув тизимидаги муваффақиятларда ўзининг ҳиссасини сезмокда. Энг муҳими улар инобатга олинмокда.

Бу йил дунё халклари учун синовли давр бўлди. Пандемия иқтисодиётга, турмуш тарзимизга, жумладан, меҳнат бозорига ҳам салбий таъсир ўтказди. Бундай мураккаб шароитда аҳолини иш билан таъминлаш билан боғлиқ муаммолар сезиларли кўпайди.

Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг вазифалари доираси кенгайтирилди, меҳнат бозорини тартибга солиш, ватандошларимизни иш билан таъминлаш, уларнинг меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишга доир муаммоларни ҳал қилиш учун жавобгарлиги ошди.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Бу масалалар давлатимиз раҳбарининг доимий эътиборида бўлди. Барча ҳаракатлар аҳолини иш билан таъминлаш, уларга моддий кўмак беришга қаратилди. Қатор фармон ва қарорлар, бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг жорий йил 18 майда «Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармон ҳамда «Томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш ва аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори қабул қилинди.

Шунингдек, жорий йилнинг 11 августида «Камбағал ва ишсиз фуқароларни тадбиркорликка жалб қилиш, уларнинг меҳнат фаоллигини ошириш ва касб-ҳунарга ўқитишга қаратилган ҳамда аҳоли бандлигини таъминлашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида», 15 сентябрда «Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлар қабул қилинди.

Бу ҳужжатлар асосида меҳнат бозорининг самарали механизмларини жорий этиш, аҳолининг ишбилармонлик фаоллигини ошириш, камбағал ва ишсиз фуқароларни доимий даромад келтирадиган тадбиркорликка жалб қилишнинг янги қирралари ишлаб чиқилди ва ҳаётга татбиқ этилди.

Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан ишсиз юртдошларимиз, хусусан, хотин-қизлар ва ёшларда тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида «Ишга марҳамат» марказларида тадбиркорликка ўқитиш тизими йўлга қўйилди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Мамлакатимизда пандемиянинг меҳнат бозорига салбий оқибатларини юмшатиш, меҳнат бозорида тезкор фаол дастурларни жорий этиш ҳамда аҳоли бандлигига кўмаклашиш борасида 2020 йилнинг ўтган даврида қуйидаги тадбирлар амалга оширилди.

1. 2020 йилнинг январь-сентябрь ойларида меҳнат ресурслари сони 19 121,3 минг кишини ташкил этиб, 2019 йилнинг шу даврига нисбатан 100,7 фоизга ёки 135,5 минг кишига ошган.

Иқтисодий тармоқларида банд бўлганлар сони 13 205,2 минг кишини ташкил этиб, ўтган йилга нисбатан 3,0 фоизга (403,5 минг кишига) камайган бўлсада, лекин жорий йилнинг биринчи ярим йиллигига нисбатан 3,7 фоизга (468,5 минг кишига) ошган.

Ҳисобот даврида расмий секторда банд аҳоли сони 5 673,8 минг кишини ташкил қилиб, жорий йилнинг январь-июнь ойларида нисбатан 1,7 фоизга ёки 92,6 минг кишига ошди.

Норасмий секторда банд бўлганлар сони 5 618,8 минг кишини ташкил этиб, жорий йилнинг январь-июнь ойларида нисбатан 9,9 фоиз ёки 504,2 минг кишига ортган.

Республикадан ташқарига ишга кетганлар сони 1 912,6 минг кишини ташкил этган, бу жорий йилнинг январь-июнь ойларида нисбатан 128,3 минг кишига ёки 6,3 фоизга камайган.

Ишга муҳтож бўлганларнинг умумий сони 1 642,5 минг кишини ташкил этди. Ишсизлик даражаси иқтисодий фаол аҳоли орасида 11,1 фоизни ташкил этганлигини кўрсатди.

Жорий йил январь-сентябрь ойларида республикамизда иқтисодий нофаол аҳоли 4 273,6 минг кишини ташкил этган.

2. Туман (шаҳар) аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари томонидан жорий йилнинг 10 ойида 288,8 минг нафар, шундан COVID-19 пандемияси даврида 241,0 минг нафар ишсиз, шунингдек, четга ишлаш учун кета олмаган ва қайтиб келган фуқаролар доимий иш ўринларига ишга жойлашишига кўмаклашилди.

3. Вазирлик ҳузуридаги Жамоат ишлари жамғармаси маблағлари ҳисобидан жорий йилнинг 10 ойида 508,2 минг ишсиз фуқаро (*шундан 270,5 минг нафар аёллар, 171,4 минг нафар ёшлар*) жамоат ишларига жалб қилинди ҳамда уларнинг иш ҳақи тўлови учун жамғармадан 470,3 млрд.сўм молиялаштириб берилди. Хусусан:

- ▶ ободонлаштириш бошқармалари, «Тоза ҳудуд», корхоналари маҳаллаларнинг буюртмалари асосида шаҳар, туман, аҳоли пунктлари, маҳалла ҳудудларини ободонлаштириш (кўкаламзорлаштириш, тозалаш, оқлаш, маданий объектлар ва ариқларни тозалаш, кўчалар ва пиёдалар юриш йўлакларини таъмирлаш каби) ишларига 323,4 минг нафар фуқаро жалб қилинди;
- ▶ фермер хўжаликлари ва кластер корхоналарининг буюртмалари билан мавсумий қишлоқ хўжалик ишлари, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва қайта ишлаш, ирригация ва мелиорация тармоқларини таъмирлаш, ипак қуртини парвариш қилиш, чорва-наслга техник осеменатор каби ишларига 95,3 минг нафар фуқаро жалб қилинди;
- ▶ саноат тармоқлари ва хизматлар кўрсатиш корхоналарининг буюртмалари билан уй-жой коммунал ва бошқа инфратузилма объектларини қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш каби ишларга 32,3 минг нафар фуқаро жалб қилинди;
- ▶ Давлат санитария-эпидемиология назорати марказлари билан биргаликда тиббиёт коллежларини тамомлаган ҳамда илгари тиббиёт соҳасида ишлаган 25,2 минг нафар фуқаро маҳаллалар, кўчалар, бозорлар ва жамоат жойларини дезинфекция қилишга жалб қилинди;
- ▶ «Обод маҳалла» ва «Обод қишлоқ» дастурлари бўйича ва «Ўзини яккалаш» тизими бўйича якка ёлғиз қариялар, ногиронлиги бўлган ва ўзгалар парваришига муҳтож аҳолини парваришлаш ишларига 17,9 минг нафар фуқаролар жалб қилинди;

4. Хитой тажрибаси бўйича бугунги кунда Республика бўйича 8,9 минг гектар ер майдонида ташкил этилган 429 та кооперативларга 20,5 минг нафар ишсиз, кам таъминланган ва камбағал оила аъзолари бириктирилди ва уларга кооперативларнинг устав фондига аъзолик улуши сифатида 47,3 млрд.сўм субсидия маблағлари ажратилди.

5. Шахсий томорқаларни ривожлантириш учун 32,5 минг кам таъминланган, айниқса «темир дафтар»га киритилган оилаларга енгил типдаги иссиқхона қуриш, шахсий ва дала томорқасида экишга уруғлар ва кўчатлар ҳамда суғориш воситаларини харид қилиш учун 93,8 млрд.сўм субсидия берилди.

6. Жорий йилда «Темир дафтар»га киритилган банд бўлмаган ва ишсиз аҳолини, айниқса ёшлар, аёллар ва ижтимоий эҳтиёжманд аҳолини иш билан таъминлаш ҳамда тадбиркорлик билан шуғулланишга жалб этиш бўйича Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармасидан ажратилган 8,9 млрд.сўм субсидия маблағлари ҳисобига 7,9 минг нафар фуқаронинг бандлиги таъминланди. Шундан:

- ▶ 4,0 минг нафар тадбиркорлик қилишни хоҳловчи ишсиз фуқароларга давлат рўйхатидан ўтиш, кредит олишда суғурта полиси тўлови учун 983,7 млн.сўм субсидия берилди.

- ▶ 251 та иш берувчиларга меҳнат органлари йўлланмаси бўйича ишга қабул қилинган 3,6 минг нафар ходимларни малакасини ошириш учун 7,1 млрд.сўм;
- ▶ 114 та иш берувчиларга 332 нафар ижтимоий эҳтиёжманд аҳолини квоталанган иш ўрнидан ортиқ ишга қабул қилганлиги учун уларнинг ойлик иш ҳақи тўловига 747,0 млн. сўм;

7. Ишсиз фуқароларни моддий қўллаб-қувватлаш мақсадида 57,7 минг нафар ишсизларга 19,7 млрд.сўм ишсизлик нафақаси тайинланди ва тўлаб берилди.

8. Меҳнат органлари йўлланмалари асосида касб-ҳунарга ўқитилган ишсиз фуқаролар сони 34,7 мингдан ортиқ бўлиб (*шундан, ёшлар 16 минг, аёллар 18,7 минг*) уларнинг стипендия ва ўқув харажатлари учун бандликка кўмаклашиш давлат жамғармасидан сал кам 13,4 млрд.сўм тўлаб берилди.

Фуқароларнинг хорижда хавфсиз, тартибли ва қонуний бандлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Пандемия сабаб бу йил кўпчиликда чет элда ишлаш учун кетиш имконияти бўлмади. Бу вазиятда хорижда ишлаш истагида бўлган фуқароларга касб-ҳунар, чет тилларини ўргатиш чора-тадбирлари йўлга қўйилмоқда.

Хорижий мамлакатларда, хусусан Россияда меҳнат фаолиятини вақтинча амалга ошираётган Ўзбекистон фуқароларини қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган ишлар яхши самара бермоқда. Россияда меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун Ўзбекистон фуқароларини ташкилий тарзда ишга қабул қилиш ва жалб этиш тизими такомиллаштирилиб, бугунги кунда бу мамлакатга ишлаш мақсадида кетган юртдошларимиз 1,4 миллион, шундан рухсатномага эга фуқаролар сони ўртача 600 минг нафарни ташкил этади.

Шунингдек, 14,6 минг фуқаро ташкилий тарзда хорижий давлатларга ишга юборилди. Ушбу кўрсаткич 2018 йилда 3541, 2019 йилда 4392, 2020 йилнинг шу даврига қадар 6707 нафарни ташкил этган. Жумладан, Россияга 2018 йилда 992, 2019 йилда 1425, 2020 йилда 5724 фуқаро ишга жўнатилган.

Фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларни хорижда ишлашга мослаштириш бўйича ҳам салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, хорижга кетмоқчи бўлган фуқароларни касбга ўқитиш бўйича 191 та марказдан иборат тизим яратилди. Шундан, вилоят марказларида 14 та «Ишга марҳамат» мономаркази, 41 та туман ва шаҳар касб-ҳунарга ўқитиш маркази, 136 та маҳаллада касб-ҳунарга ўқитиш масканлари ташкил этилди. Вазирлик ҳузуридаги касб-ҳунарга ўқитиш марказлари ва масканларда 2 сменалик ўқиш ташкил этилган.

Айни пайтда 8,4 минг ишсиз фуқаро, «темир дафтар»га киритилган оила аъзолари касб-ҳунар, хорижий тиллар ва тадбиркорлик асосларига ўқитилмоқда. Шундан 4,3 минг хорижда ишлаш истагида бўлган фуқаро 13 та касб ва хорижий тилларга ўқитилмоқда. Асосан рус, корейс, инглиз тиллари ўргатилмоқда.

Россия Федерациясининг Москва, Санкт-Петербург, Екатеринбург, Қозон, Новосибирск шаҳарларида 15 та олий таълим муассасари ва касб-ҳунар коллежларида ўқиш истагини билдирган ўзбекистонлик меҳнат мигрантлари рўйхати шакллантирилиб, касб-ҳунар ҳамда рус тилига ўқитилмоқда.

Ўқиш методикаси РУДН ва «World Skills Russia» уюшмаси томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, натижаси бўйича 3 та ҳужжат – коллеж сертификати, «skills passport», рус тили бўйича ўқиганлиги гувоҳномаси берилади.

Мажбурий меҳнатга йўл қўймаслик бўйича 2020 йилги пахта йиғим-терими давомида теримчилар учун муносиб меҳнат ва дам олиш шароитларини яратиш юзасидан қатъий назоратни таъминлаш мақсадида ҳар бир ҳудуд бўйича Бандлик ва меҳнат муносабат-

лари вазирлиги томонидан алоҳида ишчи гуруҳлари шакллантирилди ҳамда ҳудудларда ўрганишлар олиб борилди.

Ишчи гуруҳлар томонидан республиканинг **86 ҳудудида 190 дан зиёд** мониторинглар ҳамда ижтимоий тармоқда тарқалган хабарлар юзасидан ўрганишлар ўтказилди. Натижада, мажбурий меҳнатдан азият чеккан **320 дан ортиқ фуқаро** аниқланиб, мансабдор шахсларга нисбатан маъмурий жарималар қўлланилди.

Бундан ташқари, республиканинг барча туман ва шаҳарларида банд бўлмаган аҳолини теримга жалб қилиш бўйича олиб борилган ишлар, теримчилар учун яратилган муносиб меҳнат ҳамда дам олиш шароитлари, терим пулларининг ўз вақтида ва белгиланган миқдорда берилаётгани ўрганилганда, **44 ҳолатда** мансабдор шахсларга нисбатан муносиб меҳнат шароитлари яратилмагани учун маъмурий жарималар қўлланилди.

Давлат меҳнат инспекциясига мажбурий меҳнат ҳамда меҳнат ҳуқуқлари бузилишига оид **141 та мурожаат** келиб тушган. Уларнинг энг кўпи Қашқадарё (**20 та**), Тошкент (**19 та**), Наманган (**17 та**) ва Жиззах вилоятларидан (**16 та**) йўлланган.

Мурожаатларнинг мазмунига кўра, 20 та ҳолатда маҳалла фуқаролар йиғинлари томонидан аҳоли мажбурий меҳнатга жалб қилингани хабар қилинган, айрим банк ходимлари томонидан ҳам шу мазмундаги эътирозлар бўлган. Жойларда фуқаролар, корхона ташкилот ва муассасалар ходимлари томонидан ушбу йўналишда тушаётган мурожаатлар, интернет сайтлари ва ижтимоий тармоқларда чиқаётган хабарларда келтирилган ҳолатлар зудлик билан ўрганилмоқда.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

1. Иқтисодий соҳаларидаги айрим касбларга бўлган талаб тўғрисидаги маълумотлар асосида меҳнат бозорида кутилаётган ўзгаришлар бўйича иш берувчиларнинг тахмин индексини ишлаб чиқиш ҳамда ташкилотларда меҳнат муносабатларини ўрганиш мақсадида иш берувчилар ўртасида социологик тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш.

2. Ҳудудларда меҳнат бозори талаби асосида ишчи кучи сифатини қисқа муддатларда оширишнинг миқдор ва сифат жиҳатдан такомиллаштириш чораларини кўриш.

3. Пандемия даврида энг кўп жабр кўрган аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламини бандлигига кўмаклашиш муаммоларини таҳлил қилган ҳолда иш берувчиларни моддий рағбатлантиришни кўзда тутувчи фаол дастурлар жорий этиш.

4. Аҳолини вақтинчалик ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этиш юзасидан янги йўналишлар, жумладан, хусусий тадбиркорлик субъектлари билан жамоат ишларини ташкил қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 майда «Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ- 5669-сон Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 августдаги «Камбағал ва ишсиз фуқароларни тадбиркорликка жалб қилиш, уларнинг меҳнат фаоллигини ошириш ва касб-хунарга ўқитишга қаратилган ҳамда аҳоли бандлигини таъминлашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ПҚ-4804-сонли Қарори.

Усмонова Диёра Махмуд кизи,
ТДИУ, «Маркетинг» кафедраси
таянч докторанти (PhD)
usmonova.diyora@inbox.ru

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА ЭКСПОРТНИ РАҒБАТЛАНТИРИШ ДАСТУРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ УСУЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ РАЗРАБОТКИ ПРОГРАММ ЭКСПОРТНОГО ПРОДВИЖЕНИЯ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

IMPROVEMENT OF METHODS FOR DEVELOPING EXPORT PROMOTION PROGRAMS IN BUSINESS

Аннотация. Ушбу мақолада ташиқи иқтисодий фаолият билан шугулланувчи ху-
дудий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш бўйича
стратегик қарорлар қабул қилиш механизмлари таклиф этилган. Экспортга йўнал-
тирилган корхоналарни қўллаб-қувватлаш ҳамда фаолият натижадорлигини баҳо-
лаш усуллари тақомиллаштириш бўйича услубий ёндашув таклиф этилган.

Калит сўзлар: маркетинг, экспорт, рағбатлантириш, экспортни қўллаб
қувватлаш, тадбиркорлик, экспорт фаолияти.

Аннотация. В этой статье предлагаются механизмы принятия стратегических
решений по поддержке и стимулированию регионального бизнеса, осуществляющего
внешнеэкономическую деятельность. Предложен методологический подход к подде-
ржке экспортно-ориентированных предприятий и совершенствованию методов оценки
результатов деятельности.

Ключевые слова: маркетинг, экспорт, продвижение, поддержка экспорта, пред-
принимательство, экспортная деятельность.

Abstract. The article proposes mechanisms for making strategic decisions to support
and stimulate regional businesses engaged in foreign economic activity. A methodological
approach to supporting export-oriented enterprises and improving methods for assessing
performance results is proposed.

Key words: marketing, export, promotion, export support, entrepreneurship, export
activity.

Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолиятини экспорт имкониятларини оширишга қаратилган мақсадли стратегияларини ишлаб чиқиш масаласини ҳал этиш ҳалигача долзарб муаммо сифатида қаралмоқда. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегиясида, «экспорт фаолиятини либераллаштириш ва соддалаштириш, экспорт таркибини ва географиясини диверсификация қилиш, иқтисодиёт тармоқлари ва ҳудудларнинг экспорт салоҳиятини кенгайтириш ва сафарбар этиш» вазифалари белгиланган[1]. Мазкур вазифаларнинг самарали ижроси-